

A siket gyermek joga a kétnyelvűvé váláshoz

Minden siket gyermeknek meg kell adni a jogot, hogy kétnyelvűként nőhessen fel, a halláscsökkenés (-károsodás) szintjétől függetlenül. A gyermek akkor jut teljes kognitív, nyelvi és társadalmi képességek birtokába, ha ismeri és használja mind a jelnyelvet, mind a verbális nyelvet (annak írott és – lehetőség szerint – hangzó formáját).

A gyermek nyelv iránti szükségletei

A siket gyermeknek a nyelv segítségével számos dolgot kell megvalósítania.

1. A szülővel, családtagokkal minél előbb kommunikálni

A halló gyermek általában élete első éveiben sajátítja el a nyelvet, mivel környezetében ennek van kitéve és képes ennek érzékelésére. A nyelv a gyermek és a szülei közötti szociális és személyes kötélekek megalapozó és megerősítő eszköze. Ami igaz a halló gyermekre, annak igaznak kell lennie a siket gyermek vonatkozásában is. Tehát a siket gyermeknek is minél előbb és minél teljesebben képesnek kell lennie kommunikálni a szüleivel valamelyik természetes nyelv segítségével. A nyelv az, aminek révén a szülő és gyermek közti érzelmi kötődés leginkább kifejeződik.

2. A kognitív képességeket kisgyermekkorban fejleszteni

A nyelv révén a gyermek személyiségfejlődése szempontjából létfontosságú kognitív képességek fejlődnek ki. Ide tartozik a különféle érvelési, absztraháló, memorizáló stb. képesség. A nyelv teljes hiánya, egy nem természetes nyelv adoptálása vagy egy rosszul értett vagy ismert nyelv használata igen hátrányos következményekkel járhat a gyermek kognitív fejlődésére nézve.

Ez a rövid írás a kétnyelvűség és siketség témakörével éveken át foglalkozó gondolatok eredménye. A környezet (szülők, orvosok, logopédusok, nevelők stb.) gyakran nem tekinti a siket gyermeket jövőendő kétnyelvű vagy kétkultúrájú egyénnek. Ez a felismerés késztetett e cikk megírására. Az alábbi kollégáim, barátaim voltak segítségemre: Robbin Battison, Penny Boyes-Braem, Eve Clark, Lysiane Grosjean, Judith Johnston, Harlan Lane, Rachel Mayberry, Lesley Milroy, Ila Parasnis és Trude Schermer. Köszönet nekik megjegyzéseikért, javaslataikért. Egyúttal köszönetemet fejezem ki Lengyel Zsoltnak és Navracsecs Juditnak a szöveg magyar nyelvű fordításáért. (F. G.)

A szerző Neuchâtel Egyetem tanára. (A szerk.)

3. *Enciklopédikus tudást birtokba venni*

A gyermek a világról való enciklopédikus ismereteit főleg a nyelv révén sajátítja el; a szülőkkel, családtagokkal, gyerekekkel és felnőttekkel folytatott kommunikáció során világról szóló információkat cserél. Ez a tudás szolgál később az iskolában folytatott különböző tevékenység alapjául; ez teszi lehetővé és erősíti a nyelvi megértést. Az enciklopédikus tudás támogatása nélkül nincs igazi nyelvi megértés.

4. *A környező világgal teljességgel kommunikálni*

A siket gyermeknek, akár csak a halló gyermeknek, képesnek kell lennie teljes körűen kommunikálni azokkal (szülők, testvérek, kortársak, tanárok, felnőttek stb.), akik életük részét képezik. A kommunikáció során az információ optimális része arra a nyelvre jusson, amely a helyzetnek és a résztvevőknek leginkább megfelel. E szempont szerint bizonyos esetekben a jelnyelvnek, más esetekben a verbális nyelvnek (annak valamelyik formájának) jut ez a szerep, de olykor a két nyelv váltogathatja egymást ebben a funkcióban.

5. *Kétféle világhoz akkulturálódni*

A nyelv révén a siket gyermekeknek kétféle – a halló és a siket – világ tagjává kell válniuk. Részben azonosulniuk kell a hallók világával, ami az esetek többségében szüleik és családtagjaik világa (a siket gyermekek 90 százalékának szülei ép hallásúak). De kapcsolatba kell kerülniük – amilyen gyorsan lehet – a siketek világával, azaz másik világukkal is. Otthonosan kell mozogniuk mindkét világban, amennyire csak lehetséges, mindkettővel azonosulniuk kell.

A szükségletek teljesülésének egyetlen módja – a kétnyelvűség

A kétnyelvűség két vagy több nyelv ismerete és rendszeres használata. A jelnyelv és verbális nyelv alkotta kétnyelvűség az egyetlen módja annak, hogy a siket gyermek kielégítse szükségleteit, azaz hogy korán kommunikáljon szüleiével, fejlessze kognitív képességeit, enciklopédikus tudásra tegyen szert, teljes körűen kommunikáljon a környező világgal és hogy akkulturálódjon a hallók és a siketek világához.

Milyen típusú kétnyelvűség?

A siket gyermek kétnyelvűsége a siket közösség által használt jelnyelvet és a halló közösség által használt verbális nyelvet foglalja magában. Az utóbbit írott és – lehetőség szerint – hangzó formájában is el kell sajátítania. A két nyelv – a gyermektől függően – különböző szerepet játszik: egyes gyermekek domináns nyelve a jelnyelv, másoké a verbális nyelv, és vannak olyanok, akiknél egyensúly van a két nyelv között. A kétnyelvűségnek a továbbiakban különböző fajtái alakulhatnak ki, mivel különböző szintű siketség létezik, és maga a nyelvi érintkezési helyzet is komplex (négy nyelvi készség, két produkciós és két percepciós rendszer stb.), azaz a siket gyermekek különböző fokon válnak kétnyelvűvé és kétkultúrájúvá. Ebben az értelemben nem különböznek a világ lakosságának körülbelül a felétől, akik két vagy több nyelvvel élnek. (A becslések szerint legalább annyi, ha nem több kétnyelvű van ma a világban, mint egynyelvű.) Akár csak más kétnyelvű gyermekek, ők is két nyelvet használnak a mindennapi élet során, ők is két világhoz – ebben az esetben a hallók és a siketek világához – tartoznak.

A jelnyelv szerepe

A jelnyelvnek kell az első nyelvnek vagy az első két nyelv egyikének lennie, amelyet a súlyosan hallássérült gyermek elsajátít. A jelnyelv természetes, teljes értékű, tökéletes kommunikációt biztosító nyelv. A jelnyelv a verbális nyelvvel ellentétben – ha gyorsan megtanulják – az egészen kicsi siket gyermek számára a szülőkkal való korai és teljes kommunikációt teszi lehetővé. A jelnyelv fontos szerepet játszik a siket gyermek kognitív és szociális fejlődésében, segíti a világról szerzett ismeretek elsajátítását. Lehetővé teszi a siket gyermek akkulturálódását a siketek világához (amely a két világ egyike, ahová a gyermek tartozik), mihelyt megteremtődött a kapcsolat ezzel a világgal. A jelnyelv ezenkívül elősegíti a verbális nyelv elsajátítását: annak akár írott, akár hangzó formájában. Köztudott, hogy az első szokásos módon elsajátított nyelv, legyen az verbális vagy jelnyelv, nagyban hozzájárul a második nyelv elsajátításának sikeréhez. Végül, ha a gyermek a jelnyelvet képes használni, akkor már garantált, hogy a gyermek legalább egy nyelvet tökéletesen elsajátított. A siket gyermekek és környezetük szakembereinek hatalmas erőfeszítései, valamint a különféle technikai segédeszközök használata ellenére tény, hogy sok siket gyermeknek vannak nehézségei a verbális nyelv hangzó formájának létrehozásában és értésében. Mivel jó néhány évet kell várni, hogy a verbális nyelven kielégítő, de talán általa soha el nem érhető szintre jusson, és eközben megtagadjuk tőle, hogy a közvetlen szükségleteit kielégítő nyelvet (jelnyelv) megtanulhassa, azt kockáztatjuk, hogy a gyermek visszamarad mind nyelvi, mind kognitív, mind társadalmi vagy személyiségi fejlődésében.

A verbális nyelv szerepe

A kétnyelvű lét két vagy több nyelv ismeretét és használatát jelenti. A siket gyermek másik nyelve az a nyelv, amit az a halló világ használ, amely a gyermek második világa. Ez a nyelv hangzó vagy írott formájában a gyermek szüleinek, testvéreinek, tágabb családjának, jövődjő barátainak, munkaadóinak stb. nyelve. Fontos, hogy kommunikáció jöjjön létre akkor is, ha a gyermek olyanokkal kerül kapcsolatba a mindennapi életben, akik nem ismerik a jelnyelvet, ezért a kommunikáció csak a verbális nyelven valósulhat meg. A verbális nyelv – főleg annak írott formája – a későbbiek során az ismeretek elsajátításának fontos eszköze. Az általunk tanultból sok mindent az írás közvetít, akár otthon, akár az iskolában. Mi több, a siket gyermek tanulmányi sikere és jövődjő szakmai teljesítménye nagymértékben attól függ, hogy a verbális nyelv írott és – ha lehetséges – hangzó formáját mennyire jól sajátította el.

Befejezés

Kötelességünk lehetővé tenni a siket gyermek számára, hogy két nyelvet sajátítson el: a siket közösség jelnyelvét (mint első nyelvet, ha a halláscsökkenés nagyfokú) és a halló többség verbális nyelvét. Ennek elérése céljából a gyermeknek mindkét közösséggel kapcsolatba kell lépnie, éreznie kell mindkét nyelv megtanulásának és használatának szükségességét. A gyermek jövődjével való hazardírozás a modern technikai haladásban bízva csak egy nyelvvel, a verbális nyelvvel számolni. Egyfelől kockáztatjuk a gyermek kognitív és személyiségi fejlődését, másfelől tagadjuk annak szükségességét, hogy a gyermek mindkét kultúrába bekapcsolódjon, amely-

nek tulajdonképpen tagja. Ha a gyermek korán kapcsolatba kerül a két nyelvvel, az több garanciát nyújt, mint a csak egyik nyelvvel való kapcsolat, bármi legyen is a gyermek jövője, és a lehetséges két világ közül bármelyiket válassza is magának az életben. Az ember soha nem bánja meg, ha több nyelvet ismer, azt viszont minden bizonnyal megbánja, ha nem ismer eleget, különösen akkor, ha a fejlődése a tét. A siket gyermeknek meg kell adni a jogot, hogy kétnyelvűként nőjön fel, és az ebben nyújtott segítségért mi vagyunk a felelősök.

IRODALOM

- Grosjean, François. (1982). *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Uő. (1987). Bilingualism. In *Gallaudet Encyclopedia of Deaf People and Deafness*. New York: McGraw-Hill.
- Uő. (1992). The bilingual and the bilcultural person in the hearing and in the deaf world. *Sign Language Studies*, 77, 307–320.
- Uő. (1994). Individual bilingualism. In: *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press.
- Uő. (1994). Sign Bilingualism: Issues. In: *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press.
- Uő. (1996). Living with two languages and two cultures. In: I. Paraszis (szerk.), *Cultural and Language Diversity: Reflections on the Deaf Experience* (pp. 20–37). Cambridge: Cambridge University Press.